

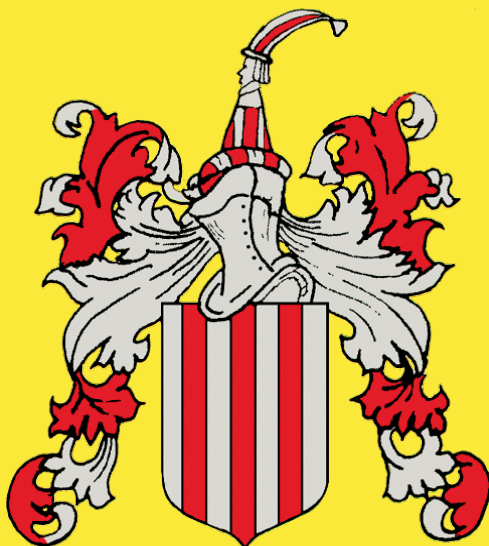
Heemkring Berchem

Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg
Herfst-Winter 2019 | jg. 28 - nummer 135

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Heemtenberg nr. 135

Verantwoordelijke uitgever: Paul Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Berchem

Redactie Heemtenberg	Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen ☎ 03 292 51 15 Tel. 03 230 17 51 @ heemtenberg@heemkringberchem.be
Lay-out	Paul Gysen dtp@heemkringberchem.be ☎ 03 292 51 15 📠 0468 15 86 18
Raad van Bestuur	
Dagelijks bestuur	Paul Gysen voorzitter Walter Gysen secretaris Josée De Cock financieel beheer
Raadsleden	Hugo Belmans, Chris Van der Snickt, Marc Kelders, Liliane Voorspoels.
Erevoorzitter	René Goossens†
Maatschappelijke zetel	
Contactadres	🏠 Auwersstraat 34, 2600 Berchem ☎ 03 292 51 15 03 230 17 51 @ info@heemkringberchem.be 🌐 www.heemkringberchem.be 📘 www.facebook.com/heemkringberchem 🐦 @HKBerchem
Financieel beheer	Josée De Cock ☎ 03 292 51 15 03 230 17 51 @ finbeheer@heemkringberchem.be
Museum	Heemkundig Zoldermuseum “Schaliënhoeve” Rooiplein 6, 2600 Berchem (Domein Park West) ☎ 03 292 51 15 📠 0468 15 86 18 @ info@zoldermuseum.be 🌐 www.zoldermuseum.be 📘 www.facebook.com/ZoldermuseumBerchem

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Herfst-Winter 2019

Jg. 28 - nr. 135

Inhoudstafel

Contactgegevens	2
Inhoudstafel	3
Heemkringleven & Museum	
➤ Redactioneel	4
➤ We danken onze leden voor een geslaagd 2019!!	5
➤ Historische wandeling Park Brialmont	8
➤ Museumkalender december 2019 – februari 2020	9
➤ Boek ‘Jules Hofman 1859–1919’ door Alex Elaut	30
Special “Bombardementen op Berchem”	
➤ “De Groote Oorlog” – geschiedkundig (deel 13): Berchem gebombardeerd	10
➤ “Berchem in oorlog 1940–1945” Een rampzalige dag voor de Zusters Annociaden: 17/11/1944	20

In september 2019 werd 75 jaar bevrijding van Antwerpen herdacht. Door de vele herdenkingsevenementen, verliezen we even uit het oog dat 105 jaar geleden in 1914 de bombardementen op de Vesting Antwerpen onze stad en onze gemeente Berchem teisterden.

Ook al deed niemand anders het, wij herdenken wel de slachtoffers van deze bombardementen in 1914 wel. Daarom besteden we aandacht aan de luchtbombardementen van eind augustus en begin september boven onze stad en de artilleriebombardementen om de Vesting Antwerpen tot overgave te dwingen.

Binnen onze reeks artikelen over de Grote Oorlog slaan we daarom enkele dagen van gebeurtenissen over tot aan de bombardementen. Omdat deze gebeurtenissen ook voor Berchem belangrijk zijn, gaat het volgende vervolg over de dagen die aansluiten op 3 oktober 1914. Wil u de voorafgaande gebeurtenissen nog eens herlezen, dan vindt u het artikel terug in Heemtenberg 132 vanaf pagina 16.

Voor Berchem viel er op 17 november 2019 ook een vreselijk moment te herdenken. Op 17 november 1944 viel iets na 11 uur 's in de voormiddag een V2-raket op het klooster van de Zusters Annonciaden in de Ferdinand Coosemansstraat. Er vielen die dag in totaal 32 doden, 30 kloosterzusters, de hovenier en de meid van de vorige beheerder van het klooster. Verder in dit nummer bekijken we de tragedie uitgebreider.

Dat Heemtenberg nummer 135 zoals beloofd in het teken van de bombardementen op Berchem staat is overduidelijk. Naast de bombardementen vertellen we ook meer over onze voorbije activiteiten en lichten we voor de aandachtige lezer een tipje van de sluier op wat onze eerste buitenactiviteit voor 2020 betreft!

Wil je onze expo "Berchem van Weleer" in ons Zoldermuseum "Schaliënhoeve" nog bezoeken? Dat kan nog altijd... maar wacht nog even op de update van deze expo! We verwelkomen je graag terug op zondag 9 februari 2020 tussen 14:00 en 17:00 uur na onze wintersluiting die start op zondag 22 december 2019.

We wensen je alvast veel leesplezier en prettige feestdagen!

We danken onze leden voor een geslaagd 2019!!

We bedanken al onze leden, zowel nieuwe als bestaande leden, voor hun steun in 2019 en rekenen ook op jullie verdere steun in 2020!!

Vorige keer is in deze lijst een fout geslopen zodat sommige leden niet vermeld waren terwijl ze wel degelijk hun lidgelden betaald hebben. Onze welgemeende excuses hiervoor!!

Onze ereleden:

Dhr. Belmans Hugo, Z.E.H. Caroen Jacques, Fam. Claes-Theeuws Jef & Godelieve, Dhr. De Cleyn Edwin, Dhr. Pinckaers-Willems Georges & Elza, Dhr. Ramakers Willy, Dhr. Reymer Kris, Dhr. Schiltz Dirk, Dhr. Smits Werner.

Onze steunende leden:

Mevr. Baes-Laquiere Marie-Paule, Mevr. Belmans Hilde, Dhr. Beumont Louis, Dhr. Blom-Van den Brande Rik & Vicky, Dhr. Brauers Willem, Mevr. Burman Nelly, Fam. Christiaen Roger, Mevr. Coosemans Monique, Fam. de Hasque Jean, Mevr. De Mulder Hilda, Dhr. Dieltiens Ludo, Dhr. Dox Ludo, Fam. Germeys-Govaerts, Mevr. Gysen Imelda, Dhr. Holthoff Nikolay, Dhr. Kelders Marc, Fam. Loveniers-Lamagie Eric, Dhr. Mackintosh Rudi, Dhr. Pietermans Edward, Fam. Possemiers Jean, Dhr. Rhodes Reginald, Rijksarchief Antwerpen, Fam. Saen-Nagels Guy, Fam. Schouwaerts-Croonen P. en A., Mevr. Tirelire Lieve, Fam. Van Beeck Renaat, Dhr. Van Bergen Dirk, Fam. De Boey-Van de Perre, Dhr. Van den Bempt Luc, Dhr. Van den Bergh Emile, Dhr. Van der Paal-Lombaerts Jozef, Dhr. Van der Snickt Chris, Fam. Van Gampelaere Karel, Fam. Van Herwegen-Bryssinck L+M, Fam. Vandyck-Van Abbenyen, Mevr. Verbanck Mia, Dhr. Verbeeck Frank, Dhr. Verellen Armand, Dhr. Vernieuwe Vincent, Mevr. Verryt Jeanne, Dhr. Verstraeten Charles, Dhr. Vigoureux Jean - Debooserie Gabriëlle, Mevr. Wouters Els, Eerwaarde Zusters Annonciaden Berchem

Onze familiale leden:

Dhr. Alaers Rob, Dhr. Anthierens Willy, Dhr. Balanck Jan, Mevr. Beenens Carolina, Mevr. Beirnaert Frieda, Fam. Bertels-De Roover Frans + Agnes, Dhr. Biart Guy, Dhr. Buyle Hugo, Fam. Coppens-Seghers Hugo, Dhr. De Bruyn Remi, Dhr. De Raedt-De Wandel Michel, Dhr. Elaut Alex, Dhr. Everaert André, Mevr. Goos Jeannine, Fam. Gysen-De Cock W., Dhr. Gysen-Voorspoels P. en L., Fam. Hikspoors-Van Leeuw Jan, Dhr. Huijghebaert Philippe, Mej. Jacobs Rita, Mevr. Jochems Annemie, Dhr. Kebers Michel, Mevr. Lamagie Flora, Fam. Libens-Frederix Jo, Dhr. Mallentjer Raymond, Fam. Mertens-Bulteel, Mevr. Michiels Godelieve, Dhr. Neefs Luc, Mevr. Peeters Nicole, Dhr. Peeters-Annot John, Mevr. Perck Joanna (Hanni), Mevr. Philippe Kristina, Dhr. Pottiez Patrick, Mevr. Reynaerts Angele, Dhr. Roelands-Vermeulen E+G, Fam. Santens Maarten-Smits Katrien, Dhr. Schiltz-Depraetere Ivo, Mevr. Seberechts Ria, Dhr. Spaenhoven Georges, Fam. Sprengers-Peremans Amandus, Mevr. Stevens Cecilia, Fam. Thiery-Hubené, Dhr. Thiessen Luc, Dhr. Torfs Fernand, Dhr. Van Ael Walter, Fam. Van Bouwel-De Schepper Wilfried, Dhr. Van Bulck Gaston, Fam. Van den Bogaert Frans - Vercruysse, Dhr. Van den Borre Hendrik, Mevr. Van den Bosch Monique, Fam. Van der Heyden-Verelst, Mevr. Van Dooren - de Fontenailles Gilles, Dhr. Van Doren Karel, Fam. Van Geystelen Louis, Dhr. Van Gorp Jacques, Dhr. Van Hissenhoven-Michiels Thierry, Dhr. Van Impe Steven, Dhr. Van Nuffel-De Pauw Simona, Dhr. van Riet Adriaan, Mevr. Van Rompuy Magda, Fam. Van Sant-Vermeiren F+S, Z.E.H. Van Tichelen Karel, Mevr. Vandingelen Maria, Mevr. Verbeeck Elisabeth, Dhr. Verellen Kris, Dhr. Vleugels-Verbruggen Guy, Mevr. Vloeberghs Jacqueline, Dhr. Vreys Walter, Dhr. Waeterschoot-Billion Fons, Dhr. Wolters-Van der Wey Michel, Dhr. Zwijsen Christiaan, Fam. Zwijsen Hugo, Dhr. Zwijsen-De Troeyer Dirk

Onze Heemkring Partners: Helios - Koffiebranderij, Dhr. Kowalczyk Zbigniew, Mevr. Vandeputte-De Gruyter Marleen (Buurderij De Veldekens). □

*Het team van
Heemkring Berchem
en
Zoldermuseum
“Schaliënhoeve”
wenst u een
prachtig, spetterend
en vreugdevol
2020*

Historische wandeling Park Brialmont 24 en 25 augustus 2019

Tijdens Bar Brilschans, de groenste zomerbar van Antwerpen, van 22 tot en met 25 augustus was er plezier voor groot en klein in het Berchemse Brilschanspark.

Op vraag van het district Berchem hebben onze teamleden – exact 10 jaar na onze vorige Brialmontwandeling, die toen gegidst werd door onze vroegere ondervoorzitter-curator Kris Reymer, een totaal herwerkte wandeling gerealiseerd met zijn wandeling als basis en aangevuld met nieuwe informatie en beeldmateriaal onder de naam “Historische wandeling Park Brialmont”.

Zo namen we dat weekend een honderdtal wandelaars mee vanuit het Brilschanspark naar de Koninklijkelaan, het Leeuwerikpark met zijn verhalen rond de verdwenen wijk “Leewark” of “Leeuwerik” en de brand van Circus Sarrasani in januari 1932. Zo gingen we verder langs de Leeuwenkoppen aan de Mechelsebrug, de Mechelse en Berchemse Poort met daar tussenin de Geniekazerne en achterliggende Brilschans. Toch ook even halt houden aan de locatie van het Kasteel van Berchem en zijn Neerhof om dan de blootgelegde restanten van de veldzijde van de Berchemse Poort vanaf de “Voetgangersbrug” of Berchembrug te bekijken en te eindigen aan de “Soldatendok” eens terug aangekomen in het Brilschanspark.

Ook nu krijgen we nog regelmatig zeer positieve reacties te horen over onze Brialmontwandeling. We hernemen deze wandeling in de lente van 2020 en zullen we je zeker op de hoogte houden via Heemtenberg, Facebook en onze website.

Tegen die tijd zal deze wandeling ook als brochure verkrijgbaar zijn.

Technische info

De lengte van de wandeling varieert tussen de 2,3 en 2,8 km naargelang de toegankelijkheid van het Brilschanspark door de werken en duurt tussen de 90 en 105 minuten. □

Museumkalender

December 2019

22 december 2019
tot
31 december 2019
Wintersluiting Zoldermuseum

Januari 2020

1 januari 2020
tot
31 januari 2020
Wintersluiting Zoldermuseum

Februari 2020

9 februari 2020
Zoldermuseum | 14:00 - 17:00 uur
bezoekersmoment

23 februari 2020
Zoldermuseum | 14:00 - 17:00 uur
bezoekersmoment

Maart 2020

8 maart 2020
Zoldermuseum | 14:00 - 17:00 uur
Bezoekersmoment

15 maart 2020
Erfgoedwandeling in Oud-Berchem
“Berchem onder de bommen”

22 maart 2020
Zoldermuseum | 14:00 - 17:00 uur
Bezoekersmoment

“De Groote Oorlog” - geschiedkundig (deel 13):

Berchem gebombardeerd

door Paul Gysen

Even een korte samenvatting om niet meteen de bommen te laten vallen op Berchem in oktober 1914. Wie de gebeurtenissen van september 1914 nog even wil herlezen, kan het artikel in Heemtenberg 132 vanaf pagina 16 er nog eens bijnemen.

Op 1 augustus 1914 vallen Duitse keizerlijke troepen het neutrale Luxemburg binnen. Duitsland verklaart op 3 augustus 1914 de oorlog aan Frankrijk en vraagt dezelfde dag aan België toestemming om door België te trekken om Frankrijk binnen te kunnen vallen. Het neutrale België houdt zich aan zijn belofte en biedt de Duitsers geen doorgang.

Op 4 augustus 1914 overschrijden Duitse legereenheden de Belgische grens. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk schieten België te hulp. Na de slag bij Dinant op 15 augustus 1914 verlaat koning Albert I en koningin Astrid samen met de regering Brussel en vestigen zich te Antwerpen. De koning voert het bevel over het leger. De Vesting Antwerpen wordt hoofdstad van ons land.

Koning Albert I beveelt op 18 augustus 1914 het Belgische leger zich, na een massale Duitse aanval ten noorden van de Maas, terug te trekken in Antwerpen.

Britse marinesoldaten ontschepen op 27 augustus 1914 in Oostende om in Antwerpen het Belgische leger te versterken. Het neutrale Nederland heeft echter geweigerd ze binnen te laten via de Schelde waardoor ze niet in Antwerpen zelf kunnen ontschepen.

Wie hier meer over wil lezen kan even terugkijken naar onze vorige artikels in Heemtenberg over “De Groote Oorlog | Geschiedkundig”.

Duitse luchtaanvallen: Antwerpen als doelwit

In de Vesting Antwerpen blijft ondanks alle gevechten aan de buitenforten van de Brialmontomwalling alles rustig en gaat het leven zijn gewone gangetje.

24-25 augustus 1914: Zeppelinaanval op Antwerpen

Begin augustus waren de Duitse troepen onder bevel van generaal Hans von Beseler opgerukt richting Antwerpen. De stad was nage-noeg omsingeld, een spoorlijn naar het westen was de enige resterende uitweg. Het plan voor een luchtbombardement van de spoorweg en het stationnetje lag al snel op tafel maar von Beseler verzette zich daartegen. Hij vertrouwde meer op zijn cavalerie dan op de “nieuwe” luchtschepen. Uiteindelijk zou er geen andere optie overblijven en grijpt het Duitse opperbevel toch naar het luchtwapen.

De zeppelin Z IX (ook genoteerd als Z 9 of productiemodel LZ 25)¹ krijgt het bevel om onze stad aan te vallen.

In de late namiddag van 20 op 21 augustus 1914 vertrok Heeres Luftschiff² LZ 9 met Hauptmann (kapitein) Alfred Horn als gezagvoerder van de 158 meter lange Zeppelin aangestuurd door 3 motoren van 220 Pk vanuit de hangar in Düsseldorf richting Antwerpen voor een nachtraid op onze stad.

De LZ 25 was de jongste zeppelin van de Duitse keizerlijke luchtvloot. Het was amper 6 weken in gebruik bij het uitbreken van de oorlog.

Op 6 augustus 1914 was er een eerste luchtbombardement uitgevoerd op de Belgische stellingen rond Luik door de LZ VI (LZ 6 (productiemodel LZ 21)). Door de lage hoogte waarop de raid werd uitgevoerd, werd de LZ 7 geraakt door kogels en granaatscherven. Op terugweg moest hij een noodlanding maken in de buurt van Bonn waarbij de zeppelin crashte.

Onderweg op Belgisch grondgebied onderging de LZ 9 bijna hetzelfde lot als de LZ 6, de benzinetank in de achterste gondel werd lekgeschoten. Kapitein Horn wou geen verder risico nemen, blies de missie af en

¹ Z staat voor “Zeppelin” en LZ staat voor “Luftschiff Zeppelin”.

² Heeres Luftschiff: Luchtschip van de Landmacht. Het begrip “Luchtmacht” bestond nog niet.

keerde terug naar Düsseldorf.

In Antwerpen waren we de bommeldans ontsprongen, alleen wisten we het niet eens...

Tijdens de maanloze nacht van 24 op 25 augustus 1914 overvloog het luchtschip LZ IX onder leiding van Kapitein Horn de stad Antwerpen. Rond 02:30 uur weerklinken 9 knallen door de duistere Antwerpse straten. Overal hoor je mensen gillen en ontstaat er paniek bij de Antwerpse bevolking. Op verschillende plaatsen zijn branden ontstaan.

“Welke duivel is hiermee gemoeid?” vragen de Antwerpenaren zich af. In het licht van de brandende huizen ziet men de grote zeppelin die met gedoofde lichten en uitgeschakelde motoren op 60-70 meter hoogte over onze stad zweeft. Kapitein Horn was met de LZ IX vanuit het noordoosten Antwerpen genaderd en hadden hun lading van tien 210 mm granaten van elk 120 kg blindelings met de hand gedropt. Deze raid op Antwerpen was de allereerste aanval op een burgerlijk doelwit in de geschiedenis van de luchtoorlog, en werd treffend beschreven door Jozef Muls in “De Val van Antwerpen”.

De eerste van deze granaten kwam terecht op het binnenplein van de Falconkazerne, een tweede op de Stadswaag en de derde kwam in de Twaalfmaandenstraat (vermoedelijk wou men het Koninklijk Paleis op de Meir treffen). De vierde explodeerde in de Kruidtuin naast het Sint-Elisabethziekenhuis aan de Leopoldstraat. Het volgende doelwit was vermoedelijk de Sint-Joriskazerne in de Begijnenvest maar de granaat kwam terecht in de Schermersstraat. De drie volgende kwamen terecht in de Justitiestraat, Verdussenstraat en de hoek van de Lange Lozanastraat met de Harmoniestraat. De laatste granaat kwam terecht achter de Karel Oomsstraat. Hier wou men waarschijnlijk de ateliers van de motorenfabriek Minerva in de Biartstraat raken.

Onder de slachtoffers van het bombardement vielen 10 doden, later zouden nog 2 andere bezwijken aan hun verwondingen. De meesten doden vielen op de Stadswaag behalve 1. Meer dan 40 inwoners van Antwerpen raakten gewond. Op de Stadswaag bevond zich nu een krater van ongeveer 1 m diep en 4 m diameter.

1-2 september 1914: 2de luchtaanval op Antwerpen

In de nacht van woensdag 1 op 2 september 1914 zou Antwerpen opnieuw bezoek krijgen van een zeppelin, ditmaal van de LZ 17 (productiemodel), beter bekend onder de naam LZ “Sachsen”³.

In augustus 1914 werd de “Sachsen” van Potsdam naar Keulen overgevlogen om de gecrashte LZ VI (LZ 6) te vervangen (zie vorige onderdeel). Kapitän Ernst Lehmann, bevelvoerder van de “Sachsen” kreeg een oefenveld van de artillerie ter beschikking om het “bombarderen” te oefenen. Op advies van de bevelvoerders van de zeppelins, die reeds bombardementen hadden uitgevoerd, had men intussen nieuwe bommen ontwikkeld met staartvleugels die beter en gericht hun doel zouden treffen dan de grote granaten die eveneens met de hand gedropt werden. Ook konden ze deze bommen van een grotere hoogte van 600 tot 800 meter afwerpen. Ze probeerden ook nieuwe types van brandbommen uit.

Intussen was het voor de bemanning van de “Sachsen” september geworden en kregen ze hun langverwachte bevel: “Angriff auf Antwerpen”. De “Sachsen” werd gereedheid gebracht en aangepast voor zijn aanval op Antwerpen. Ditmaal zou niet de stad maar de fortengordel gebombardeerd worden. Lehmann liet de machinegeweren verwijderen die gemonteerd waren om de zeppelin te kunnen verdedigen. Zo kon hij meer bommen aan boord nemen.

Het was bij het begin van september een warme en met maanlicht gevulde nacht. Rond 23:00 uur steeg de “Sachsen” op uit Keulen en volgde de fel verlichte spoorlijn naar Aken. Daarna steeg hij tot op grotere hoogte.

Met 900 kg bommen aan boord, een zware belading voor zulk luchtschip,

³ LZ “Sachsen”: Op 3 mei 1913 volbracht deze zeppelin zijn “maiden voyage” in de burgerluchtvaart. De Sachsen was het zevende luchtschip van DELAG (Deutsche Luftschiffahrt Aktien Gesellschaft, het bedrijf dat Graaf von Zeppelin op 16 november 1909 oprichtte om passagiersvluchten met zeppelins uit te voeren. Het was tevens de eerste luchtvaartmaatschappij ter wereld). Kort na het begin van de oorlog werd de “Sachsen” gemilitariseerd en ingezet bij het landleger. Het werd buiten dienst gesteld in 1916. Het schip vervoerde 9837 passagiers tijdens 419 vluchten waarbij 39919 kilometer werd afgelegd.

zou hij stijgen tot op 2000 meter hoogte. Nu de boordmachinegeweren gedemonteerd waren, werd de bemanning uitgerust met automatische geweren en pistolen.

Voorbij Luik stuitten ze door het wolkendek en vlogen ze erboven. Voor Antwerpen werd het wolkendek dunner en verdwenen de wolken. Om geen zichtbare schietschijf te worden voor het artillerievuur van de Belgen zouden ze wachten tot de maan verdwenen was en terug opduiken bij het ochtendgloren en de aanval op Antwerpen beginnen.

Na een uur in de lucht tussen Antwerpen en de Nederlandse grens was het erg warm en moeilijk om de zeppelin tot op 1700 meter hoogte te houden. Op volle snelheid richting Antwerpen was het geluid van de motoren veel harder geworden en hierdoor werden ze opgemerkt door de Belgische soldaten die schijnwerpers gebruikten om de zeppelin op te sporen. Meerdere malen raakten de lichtbundels de zeppelin zonder die echt in het vizier te krijgen. De Belgische artillerie van de buitenste fortengordel begon te vuren op het vijandige luchtschip maar zaten er kilometers ver naast. Ook de infanteristen tussen de beide fortengordels schoten op de zeppelin maar hun kogels raakten zover niet. Ze werden met enkele kleine bommen van 2,5 kg tot zwijgen gebracht.

Intussen kwam het artillerievuur van de Belgen dichterbij en kreeg een schijnwerper die veel zwaarder was dan de vorigen hen in zijn lichtbundel te pakken. Nu kwamen de exploderende artilleriegranaten dichterbij en werd het voor de zeppelin veel gevaarlijker.

Het was tijd geworden om het bombardement in te zetten vanuit het noordoosten maar eerst kwam die zware schijnwerper aan bod. Die werd snel uitgeschakeld met enkele handgranaten en de nieuw ontwikkelde vleugelbommen.

Nu zouden ze de Antwerpse fortengordel bestoken met als hoofddoel schade aan te richten aan het Centraal Station in Antwerpen.

Boven Deurne worden ze volop onder vuur genomen door het Belgische afweergeschut en beginnen blindelings hun bommen en brandbommen te droppen om zo te kunnen ontsnappen.

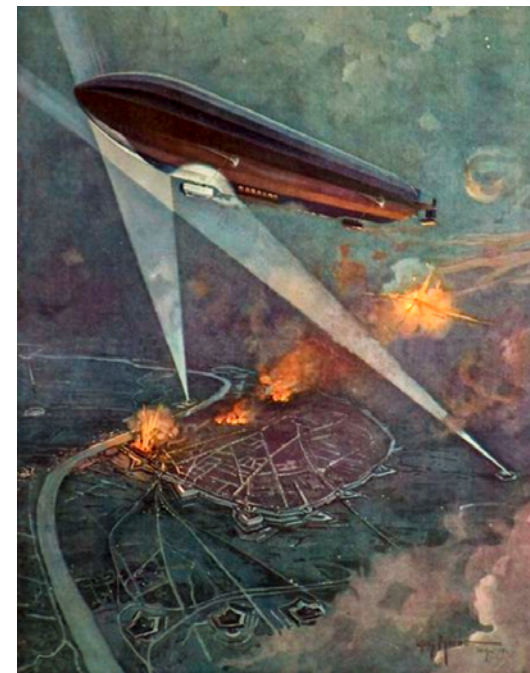
Borgerhout wordt als eerste het slachtoffer en krijgt de allereerste bom te verwerken. De schade is groot. Enkele huizen aan de Stenenbrug

in Borgerhout zijn getroffen, ongeveer op de huidige hoek van de Morkhovenlei met de Herentalsebaan. Gelukkig zonder slachtoffers.

In plaats van richting stadscentrum te vliegen buigen ze maar af naar het zuidwesten langs de Leopold- en Louisapoort met tussen beide poorten in, Kazerne 6-7.

Ze volgen langs de vestingwaters naar het zuidwesten en komen zo uit op Berchems grondgebied aan de Borsbeekse Poort en de Spoorbaanpoort met de Kazerne 7-8 van het 6de Linie-regiment. Hun doelwit zou ook de Borsbeekse Poort en de spoorweginfrastructuur aan het station geweest zijn⁴.

Daarna trokken ze verder over de Brilschans en de Leeuwerik⁵, voorbij Wilrijk en verder richting de zuidelijke Duitse linies aan de buitenste fortengordel. Het bezoek van de “Sachsen” aan Antwerpen heeft al bij al een 20-tal minuten geduurd.

Duitse propagandakaart van de “Sachsen” die Antwerpen ontvlucht.

⁴ Volgens Kapitein Ernst Lehmann stond dit te lezen in de Nederlandse kranten die tot in Duitsland raakten. Hij spreekt dit echter niet tegen als dat deze niet deel uitmaakten van zijn missie. Eerder was zijn missie het bombarderen van de Antwerpse forten en het Centraal Station. Zie: “Auf Luftpatrouille und Weltfahrt” van Ernst A. Lehmann, Volksverband der Bücherfreunde Wegweiser-Verlag GMBH, Berlin 1936.

⁵ De wijk “De Leeuwerik” of “Leewark” met overwegend houten huizen lag tussen de militaire gronden naast de vestingwaters en de Grotesteenweg, Oude Baan (Floralienlaan) inclusief kerkhof en Elisabethlaan. Het Leeuwerikpark bevindt zich op de toenmalige militaire gronden naast de Coremansstraat die nog dezelfde loop volgt als het toenmalige Molenveld. De wijk verdween in 1928 bij de afwerking van de nieuwe wijk “Het Schom en De Molens”.

De enigste bom die op ons grondgebied viel, kwam terecht op de spoorweg vlakbij de omwalling op enkele meters van het stationsgebouw met slechts luttele schade aan de spoorweginfrastructuur. In een groot gedeelte van de Van Vaerenberghstraat had de luchtverplaatsing van de explosie de ramen aan diggelen geslagen.

De schade aan de spoorweginfrastructuur na de raid van de "Sachsen" op 2 september 1914.

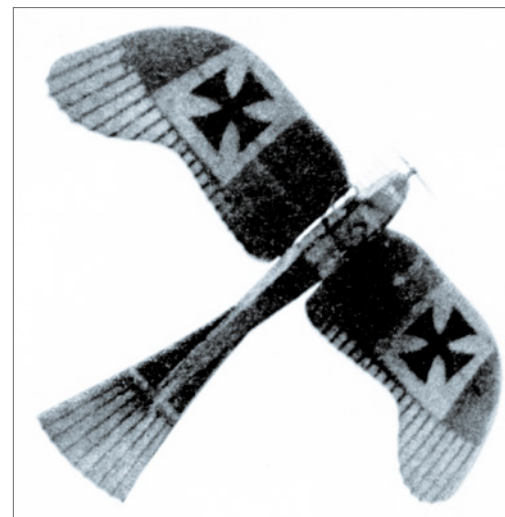
2 oktober 1914: een duif valt aan

Op vrijdag 2 oktober 1914 wordt de Antwerpse bevolking opnieuw geconfronteerd met de oorlog die voor hun poorten en omwalling staat. Ook sluiten de Duitsers de watertoevoer vanuit Walem af.

Een Duits éénmotorig vliegtuig, een "Taube" of "Duif" vliegt laag over de stad. De "Taube" wordt duchtig onder vuur genomen door het Belgisch luchtafweergeschut maar zonder effect voor de vijand. Op Berchems grondgebied komen een vrouw en een kind om het leven door terugvallende Belgische kogels⁶.

Ook in de Vijfhoekstraat 16 vallen twee slachtoffers door een ontplofende granaat of handbom.

⁶ Thomas G. Maes, "Antwerpen 1914 – Bolwerk van België tijdens de eerste wereldoorlog", p. 87 – Hautekiet Geschiedenis, Linkeroever Uitgevers en Thomas G. Maes, 2013.

De bewoner, een 74-jarige man werd door bomscherven getroffen en overleed op 5 oktober 1914 aan zijn verwondingen.

Zijn werkvrouw, een vrouw van 34, was in de tuin van het huis toen de bom insloeg en was op slag dood.

Etrich II "Taube" ééndecker van Oostenrijkse makelij. De bemanning bestond uit een piloot en iemand die de bommen met de hand dropte.

Het bombardement van 7-8-9 oktober 1914

In Heemtenberg 132 kon u lezen dat de Duitse Cavaleriegeneraal Hans von Beseler en zijn soldaten de Forten van Kessel en Lier konden veroveren en zo een bruggenhoofd bouwen.

Op 6 oktober hadden de Duitsers artilleriestukken opgesteld in het bruggenhoofd op schootsafstand van de stadskern. Op woensdag 7 oktober eisten ze de overgave van Antwerpen. Zo niet, zou overgegaan worden tot het bombarderen van de stad.

De militaire autoriteit en de burgerautoriteit van de stad en vesting weigerden en om 11 uur 's avonds begon de beschieting van onze stad. De Duitse artilleristen kregen de opdracht van von Beseler om de kathedraal en ander belangrijk cultureel erfgoed te sparen. De Duitse legerleiding had blijkbaar lessen getrokken na de verwoesting van Leuven, die een heel grote smet op hun blazoens had nagelaten.

In de nacht van 7 op 8 oktober 1914 barstte kort na middernacht voor Antwerpen binnen de omwalling de hel los.

Het duurde niet lang voordat de bommenregen op Berchems grondgebied brand veroorzaakte op 10, 20 verschillende locaties, woningen vernield werden of zwaar beschadigd en slachtoffers maakte onder de weerloze Berchemse bevolking.

Een vader en zoon uit de Auwersstraat 20 probeerden per fiets de geteisterde wijken te ontvluchten. De neervallende Duitse artilleriegranaten doodden beiden toen ze de Cogels-Osylei bereikten. Of ze gevlucht zijn voordat een bom het dak doorboorde en binnen veel schade aanrichtte, ofwel erna is niet duidelijk.

Een werkman van de Gemeentelijke Reinigingsdienst, Joannes Blom, die in de Wasstraat woonde, werd dodelijk getroffen door een inslag in de Bakkerstraat (nu Ferdinand Coosemansstraat) toen hij bijna aan de voordeur van zijn woning was⁷.

Twee dagen en nachten bleef het bommen regenen op Berchem, geen enkele wijk, geen enkele buurt, geen enkele straat bleef gespaard.⁸

Tussen de 60 en 70 huizen werden zo goed als vernield, velen brandden uit zodat soms enkel nog de muren overeind stonden.

Het wordt een lange opsomming van de getroffen woningen en locaties, daarom geven we hieronder een samenvattend overzicht van de schade. In totaal werden er zeker 146 huizen vernield, brandden uit of raakten zwaar beschadigd door neervallende Duitse artilleriegranaten.

De zichtbare schade op het adres Auwersstraat 20 na het bombardement.

⁷ “Vluchtverhaal van de familie Blom in 1914”, Rik Blom in Heemtenberg 121, p. 18-19, Heemkring Berchem, 2015.

⁸ We spreken hier over het huidige Oud-Berchem en het Berchemse gedeelte van de wijk Zurenborg. In 1914 was Berchem Extra-Muros of buiten de wallen amper bebouwd. We vinden bestaat in 1914 enkel de wijk “Leeuwerik”, samen met een aantal houten huizen op de Grotesteenweg tussen de huidige ingang van het Brilschanspark en Jan Moorkensstraat. Op Groenenhoek, De Veldekens en het Rooi vinden we enkel hoeves en enkele hoven van plaisantie terug, met weilanden en landbouw.

Er werden 1500 aangiftes gedaan van schade opgelopen door het bombardement, vooral van granaatscherven en kapot glas- en spiegelwerk.

Enkele gekende gebouwen raakten eveneens licht tot zwaar beschadigd. Vooral het Sint-Mariagasthuis (waarvan de achtergevel, traphal, lift en mannenafdeling beschadigd raakten en er veel glaswerk sneuvelde) en de Basiliek van het Heilig Hart in de Merodelei hadden tussen de 16 000 en 18 000 Fr aan schade. De Sint-Hubertuskerk had geluk: een granaat belandde aan de voet van de kerk tegen een steunmuur en boorde zich in de grond zonder ook maar enige schade aan de kerk aan te richten. De pastorie naast de kerk had minder geluk. Een granaat boorde zich door de achtergevel in een bovenverdieping en zorgde voor een grote verwoesting.

In totaal werd de totale schade voor de gemeente Berchem geraamd op ongeveer 2 miljoen Frank.

Omgerekend naar de huidige waarde in december 2019 krijgen we het gigantische bedrag van 357.788.698.534,21 €.

Een bom heeft het hoekhuis van de Twiststraat (nu Walemstraat) en Driekoningenstraat vernield. (Collectie: Paul Gysen)

Een rampzalige dag voor de Zusters Annociaden:

17 november 1944

door Paul Gysen

De oorlogsjaren 1940-1944

Sedert 10 mei 1940, de Duitse inval in België waren de oorlogsjaren voor de Berchemse Zusters Annonciaden erg rustig verlopen. Deze keer werden ze niet gedwongen om te vluchten of hun schoolgebouwen te ontruimen en ze te laten gebruiken als veldhospitaal zoals in 1914-1918. Vanuit de bijhuizen in Vremde en Mariaburg op het platteland werden groenten aangeleverd en hiermee organiseerden de Zusters Annonciaden soepbedeling.

De algemene miserabele toestand onder de bevolking tijdens de oorlog, voedselgebrek, angst en bekommernis waren evenmin vreemd voor de Berchemse Annonciaden. Verder was er niks bijzonders gebeurd de voorbij oorlogsjaren.

De bevrijding van Europa was volop aan de gang. Na de geallieerde landing in Normandië op 6 juni 1944 en hun doorbraak werd Antwerpen bevrijd op 4 september 1944. Een Duits tegenoffensief werd gelanceerd als vergelding voor de doorbraak en Hitler zette hierbij zijn "Vergeltungswaffen", de V1- en V2-bommen in tegen burgerdoelwitten zoals de steden Londen en Antwerpen.

De eerste "vliegende bom" – een V2 – op Antwerpen viel op 13 oktober 1944 om 09.45 uur in de Schildersstraat waarbij 32 slachtoffers vielen.

Om hun leerlingen van het Sint-Joannainstituut niet aan het gevaar op "vliegende bommen" bloot te stellen en om steenkool te sparen, waren de lessen reeds sedert oktober 1944 geschorst. Desondanks konden de leerlingen waarvan de ouders dit wensten, net zoals in de Eerste Wereldoorlog, tweemaal per week 's morgens huiswerk ophalen dat dan de dag erna collectief werd verbeterd. Die ochtend waren er opnieuw leerlingen aanwezig om er hun huiswerk collectief te verbeteren en

nieuw huiswerk op te halen. Evenmin als hun lesgevers konden ze toen vermoeden wat er een dik uur na hun vertrek zou gebeuren. Voor de leerlingen was de schooldag reeds afgelopen om 10.00 uur 's morgens omwille van de "vliegende bommen".

Een vliegende bom op Sint-Joanna en het klooster

Toen de Zusters Annonciaden van Berchem, op vrijdagmorgen 17 november 1944, in de werkkamer van hun klooster bij mekaar zaten, hield een van hen, zoals gewoonlijk een godsdienstige voorlezing: *"Wat mij heden zal overkomen, o mijn God, is mij onbekend; al wat ik weet is dat mij niets zal overkomen dat Gijzelf niet voorzien, geschikt en van alle eeuwigheid bevolen hebt. Dit is mij genoeg. Ik aanbid Uw eeuwige en ondoorgrondelijke raadsbesluiten..."*.

Later zouden dit zeer toepasselijke woorden blijken. Wekenlang reeds hielden de zusters zich gereed om het offer van hun leven te brengen. Men kon zich aan het ergste verwachten door de blinde V-bomaanvallen van de terugtrekkende nazi's.

Hoewel de zusters aangespoord werden om veiligheidshalve naar een van de bijhuizen te Vremde of Mariaburg te begeven, ging niemand er op in. *"We zijn samen en we blijven samen, en als het moet sterven we samen."* Dat was de gedachte die de Berchemse kloostergemeenschap van de Zusters Annonciaden bezielde.

De oudere zusters zaten in een verwarmde ruimte en maakten sokken en breiwerk voor de Berchemse geteisterden van de V-bommen. In de keukens zorgde men voor het middagmaal. In de wasplaats stookten zusters de ketel en in de kapel stofften twee novicen het gestoelte af, de beelden en de Kruisweg. Her en der op verschillende plaatsen in het klooster en de school, werkten de zusters, waren ze aan het lezen of studeerden ze.

Om 11.22 uur in de voormiddag gebeurde de ramp.

Een V-bom kwam terecht in de keuken, in het hart van het gebouw. Het ganse gebouwencomplex was op 1 seconde herschapen in een grote puinhoop en onder die massa lagen dertig kloosterzusters bedolven. De klassen, cellen, kapel, zaal, stapelplaats voor hout en kolen, wachtkamers, noviciaat, linnen- en voorraadkamer, keuken, werkkamer, washuis en kelders bestonden niet meer.

In het verwarmde werkhuis, enkel door een smalle gang van de refter gescheiden, waren zoals eerder vermeld, de meeste zusters samen bezig met brei- en handwerk. De Zusters Edmonda, Eugenie, Catharina, Augustina, Laurentia, Françoise, Anna, Gabriella, Elisa, Cécile, Camilla, Godelieve, Edwarda, Damiana, Andrea en Constance overleefden de explosie niet. Enkel Zuster Marcella ontsnapte hier aan de dood. In de refter zelf bevonden zich de Zusters Mathilde, Veronica, Tharcisia, Rosa en Emilia. Behalve Zuster Emilia, die een ernstig letsel opliep aan de heup en het been, bleef niemand van hen gespaard.

In de keuken werden de Zusters Jeanne en Victorine, een novice, dodelijk getroffen. In het lokaal boven de keuken waren de Zusters Philomena en Antoinette aan 't studeren toen ze stierven. Zuster Ludgarde die met Zuster Dorothea in het washuis aan 't werk was liep zeer zware en pijnlijke brandwonden op, maar verkeerde niet in levensgevaar. Zij riep op Zuster Dorothea, maar deze ademde nog driemaal zeer diep en overleed toen zachtjes.

Het was een zeer plotse dood zonder langdurig lichamelijk lijden. Dit was eveneens het geval met Zuster Paula die in de klas, op het verhoog dicht bij de kapel, getroffen werd en met de jonge Zusters novicen Valesia, Benigna en Elizabeth (postulante) die in de kapel aan het bidden waren.

De toegewijde huishoudster, juffrouw Marie Verdonck, werd eveneens gedood. Ook Cornelis "Neel" Oostvogels, de hovenier werd dodelijk getroffen terwijl hij in de kloostertuin aan het werk was.

De bestuurder van de congregatie, de eerwaarde Heer Delmotte, van wie het huis onbewoonbaar is, werd aan het hoofd gekwetst, maar liep verder geen verwondingen op.

Zuster Imelda, die op het ogenblik van de inslag niet in het klooster was, vond bij haar thuiskomst, na een dag afwezigheid, nog slechts weinige medezusters in leven.

Eerwaarde Moeder Florentine, die met een bezoeker in de spreekkamer was, kreeg zware stenen op het hoofd maar bleef verder ongedeerd. Zusters Maria en Pelagie bevonden zich elk in een van de klassen van de beroepschool. Zuster Maria, die kneuzingen en brandwonden opliep, wist zich uit het puin los te maken. Zuster Pelagie werd door glasscherven verwond.

Zuster Theophila, die in haar cel verbleef en van daaruit tussen de

puinen neerkwam, bleef evenals Zuster Aloysia, die tot driemaal toe uit de keuken vertrokken was en zich net in de sacristie bevond op het moment van de inslag, als hij mirakel ongedeerd.

Zuster Stanislas, die zich, op het uur van de inslag naar de ingangspoort begaf om er iemand een kom hete soep te bezorgen, werd aan de arm en het been gekwetst. Samen met Zuster Emilia ontving ze in het Sint-Mariagasthuis de beste zorgen, terwijl Zuster Ludgarde in het Sint-Elisabethgasthuis in Antwerpen de meeste zorgen werd toegediend. Ook Zuster Agnes, die toen ziek te bed lag en door de luchtverplaatsing weggeslingerd werd, brak haar pols en werd daar eveneens verpleegd. Zuster Angela die in het werkhuis zwaar gewond raakte, zou tien dagen later aan haar verwondingen overlijden.

"Hoe is het mogelijk?" vroeg zich vooral de Berchemse bevolking af, die onafgebroken inlichtingen over de zwaar getroffen kloostergemeenschap kwam inwinnen.

"Die muur heeft ons beschermd", zei een buurvrouw ontroerd, terwijl zij op de overeindgebleven voorgevel wees. Inderdaad, die muur weerhield de luchtdruk zodat de bewoners van de huizen aan de overzijde van de straat er geen dodelijk letsel overkwam.

Zo zijn de volkslievende en volksgeliefde Zusters Annonciaden van Berchem een zoenoffer geweest voor de gemeente, die zij, tot op het allerlaatste ogenblik steeds zo eenvoudig en liefdevol wisten te dienen.

Zoeken naar slachtoffers

Leden van de PLB (Plaatselijke LuchtBescherming) zochten samen met 3 vaders van jonge zusters naar de slachtoffers onder het puin. Nauwkeurig en zonder haast gingen de leden van de PLB berekend en professioneel te werk. De vaders gingen wanhopig, gejaagd te werk; met blote handen trokken ze de stenen en de versplinterde balken weg, zich daarbij kwetsend aan de handen.

Het slechte weer, de regen en de koude bemoeilijkte het zoekwerk en bezorgde de opruimers natte kleren en kou.

Steen voor steen, emmer na emmer gruis en kalk werden opgenomen en weggedragen. Na lange uren opruiming werden de eerste 7 zusters nog levend vanonder het puin gehaald, de ene zwaar en de andere lichter gekwetst. De eerste 7 waren gered, nu nog minstens 30 slachtoffers terugvinden. Ze zochten verder en nog enkele zusters

◀ Bestuurderswoning
en Kapel

Het vernielde klooster ➤

Restanten van de kloosterkeuken.
Deze werden teruggevonden bij
de heraanleg van de speelplaats in
2018.

Deze en andere restanten staan
tentoon in ons Zoldermuseum

▲ Keuken - Refter
Werkkamer - Noviciaat

die dieper bedolven lagen werden bovengehaald, allemaal levensloos. In de loop van de nacht hadden soldaten onder het licht van schijnwerpers doorgewerkt en nog 5 overleden slachtoffers vanonder het puin gehaald.

Op zaterdag werd er verder puin geruimd zonder slachtoffers te vinden. Van zodra het licht werd op zondag, kwamen van alle kanten mensen en jeugdgroeperingen die eerst kwamen kijken naar de opruimingswerken maar zich dan plots massaal vrijwillig aanmeldde om mee te helpen bij de opruimingswerken. Zowel jonge mannen als jonge meisjes spandden zich in om de werken te bespoedigen. Er bleek precies geen einde te komen aan de massa puin en de opruiming ervan. Bij de jongeren begon de verveling op te duiken. Weinigen beseften de ernst van de situatie. Enkelen hielden echter wel vol tot het einde en bleven doorwerken tot het donker was.

Op maandag 20 November 1944, werd in de namiddag onder een ingestorte buitenmuur, achter het noviciaat, het dode lichaam ontdekt van een oudere zuster. Onmiddellijk daarop, bedolven onder een hoop van balken, stenen en een brokstuk van het zware beeld van Sint Ambrosius, lag de jonge postulante Zuster Elizabeth, de dochter van 1 van de 3 vaders. Het waren de vader en zijn zoon die eerst enkele kledingstukken vonden en daarna het levenloze lichaam van hun dochter en zus. Voorzichtig werd het dode lichaam van de postulante bevrijd en weggedragen op een draagberrie. Ze was slechts drie weken eerder op 29 oktober 1944 in het klooster ingetreden. Nog 3 zusters moesten ze vinden, 2 novicen en een oudere zuster.

Op dinsdag 21 november, tijdens de begrafenisplechtigheid van de opgedolven overleden slachtoffers, werden de beide novicen gevonden; ze lagen vlak naast elkaar, elkaar met de voeten aanrakend. De zoektocht werd verder gezet, nog 1 zuster werd vermist.

Twee dagen later werden de novicen begraven. Eén week later vond de begrafenis van Zuster Angela plaats die aan haar verwondingen was overleden in het ziekenhuis.

Pas op 17 juni 1945 vond men onder het puin het lichaam van Zuster Laurentia.

Bilan van de ramp

De V-bom die neerkwam in de Ferdinand Coosemansstraat was een V2-raket. Deze werd afgevuurd door de 2de Artillerie Afdeling van het Artillerie Regiment (gemotoriseerd) 485 rond 11.15 uur vanuit een bos in Heek bij Burgsteinfurt (nu Steinfurt) in Duitsland. Heek ligt op ongeveer 211 km in vogelvlucht van Berchem af. De vliegtijd van de V-2 was dus +/- 7 minuten.

Er vielen hier in totaal 52 slachtoffers waarvan 32 doden waaronder 30 kloosterzusters en 2 leken, 20 personen raakten gewond.

Het klooster van de Zusters Annonciaden en een groot deel van het Sint-Joanna-instituut in de Ferdinand Coosemansstraat werd vernield.

Er raakten 30 woningen/gebouwen onherstelbaar beschadigd, 100 ernstig beschadigd en 100 licht beschadigd.

Nasleep van de V2-inslag voor de Berchemse Annonciaden

De congregatie had die dag vier van de vijf leden van het algemeen bestuur verloren. Enkel Moeder Florentine, die in augustus 1943 Moeder Mathilde als algemeen overste was opgevolgd, overleefde de ramp. Het verlies van bijna de helft van de congregatie – er bleven nu nog 11 zusters over – zorgde voor moeilijke tijden. Zo konden de zusters zich na 1944 zich geen geestelijk bestuurder meer veroorloven omdat de congregatie te klein was.

Gesteund door de inwoners van Berchem, startten de zusters in het voorjaar van 1945 met de heropbouw. Aan de heropbouw van de school werd voorrang gegeven zodat er bij het einde van de oorlog op 8 mei 1945, voldoende klaslokalen ter beschikking waren. Tot zolang werden de leerlingen ingeschakeld bij het puinruimen.

In februari 1945 verhuisden de zusters naar een huurwoning op de Grotesteenweg. Hier was in de tuinmuur een opening voorzien om rechtstreeks de school te betreden.

Op 27 mei 1946 werd de eerste steen van het nieuwe klooster gelegd. Begin 1948 was het nieuwe klooster instapklaar.

Om de nieuwe klooster- en schoolgebouwen gedeeltelijk te financieren werden er onder andere Vlaamse kermissen ingericht en een gelegenheidsbrochure verkocht. Na de eerste Vlaamse kermis in juli 1945, die

zo een 300.000 frank¹ opbracht, werd het een jaarlijkse traditie in het Sint-Joannainstituut.

In 1950, met de opening van het internaat, werd het Sint-Joannagebouw in gebruik genomen. Na jaren van bouwen en afwerken werden de laatste lokalen ingezegend op 26 juni 1960 en was het Sint-Joannainstituut herrezen.

Inslagen van V1's en V2's

Het bombardement van Antwerpen met vliegende bommen werd gestart op 13 oktober 1944, met als eerste V-bom een V2-raket en op 28 maart 1945 afgesloten eveneens met een V2-raket. In die periode leefde niet alleen Berchem maar het arrondissement en bijna de ganse provincie Antwerpen in angst en levensgevaar met de constante dreiging van V1-bommen en V2-raketten.

De eerste V-bom op Berchem, ook een V2, viel rond 10.00 uur op de gemeentegrens met Borgerhout aan de Wapenstilstandlaan. De laatste bom op Berchem, een V1, zou rond 03.38 uur vallen eveneens aan de grens met Borgerhout ter hoogte van de Bikschotelaan.

Er zouden in totaal op ons grondgebied en aan de gemeentegrenzen 42 vliegende bommen neerstorten. Hierbij zouden in totaal 103 huizen vernield, 598 onherstelbaar zijn, 1.737 zwaar beschadigd en 3.792 licht beschadigd worden. Er zouden onder de bevolking 100 doden vallen en 120 mensen gewond raken.

We sommen even de hoogste slachtoffercijfers op:

- 17/11/1944 om 11.22 uur – V2 op de Ferdinand Coosemansstraat: 32 doden en 20 gewonden;
- 04/11/1944 om 14.52 uur – V2 op de Houtemstraat: 19 doden en 15 gewonden;
- 14/03/1945 om 08.29 uur – V1 op de hoek Van Campenhoutstraat-Berthoutstraat: 12 doden en 11 gewonden;
- 06/01/1945 om 09.42 uur – V1 op de Elisabethlaan: 10 doden en 10 gewonden;
- 06/02/1945 om 11.16 uur – V1 op de hoek van Lodewijk De Koninckstraat en Mevrouw Courtmansstraat: 8 doden en 7 gewonden.

¹ 300.000 frank is in 2019 ongeveer 255.600 EURO waard.

De **V2 (Vergeltungswaffe 2)**, officieel **Aggregat 4 (A-4)** geheten, was de eerste onbemande geleide ballistische raket. Het door de nazi's gefabriceerde tuig was de opvolger van de V1 (een geleid vliegtuig). De ontwerper was Wernher von Braun, die na de oorlog de rakettechnologie naar de VS bracht.

De raket werd voor het eerst ingezet op 8 september 1944. Na Londen kreeg Antwerpen veruit de meeste V2's te verwerken. Het V2-offensief duurde van september 1944 tot en met maart 1945. In deze periode werden meer dan 3000 raketten afgevuurd.

Een V2 bereikte een maximale hoogte van 83 tot 93 km en had een bereik tussen 321 en 362 km. De laatste versies hadden een bereik van 450 km. De springkop woog circa 738 kg en kon een heel huizenblok wegvagen. Zij viel omlaag met 3600 km/h en sloeg in met drie keer de snelheid van het geluid. De raket werd verticaal gelanceerd. De lanceerinstallaties waren, anders dan die van de V1, mobiel en makkelijk verplaatsbaar. De geallieerden konden slechts met grote moeite afweermethoden ontwikkelen tegen de V2, die overigens vrij onnauwkeurig was. De voorbereiding voor de V2-lancering duurde 4 uur waarvan 1,5 uur besteed werd aan het vullen met brandstof.

De raketten werden in werkplaatsen in gevangenkampen in elkaar gezet. Een V2 kostte tien keer zo veel als een V1. Met zo'n 13.000 werkuren werden er in 1944 toch 700 per maand gemaakt.

Bommen op Berchem

Op zondag 15 maart 2020 wordt door het District Berchem een erfgoedwandeling georganiseerd in Oud-Berchem over “Bommen op Berchem”, samengesteld door de Heemkring Berchem en geadviseerd door onze gidsen.

Er wordt die dag ook een wandelgids met locatieplan beschikbaar zijn en speciale aandacht besteed aan de V2-inslag op het klooster van de Zusters Annonciaden en het Sint-Joanna-instituut.

Wil je alvast hierover meer zien, dan kun je in ons Zoldermuseum “Schaliënhoeve” op het Rooiplein 6 (Domein Park West) de overblijfselen van de kloosterkeuken van de Zusters Annonciaden, komen bekijken. Deze werden teruggevonden tijdens de hernieuwing van de speelplaats in 2018.

Rond “Bommen op Berchem” (inclusief de andere wijken) wordt een grotere publicatie gepland waarvoor we met de nodige research nog volop bezig zijn.

Alle tips, verhalen, foto's en weetjes over Berchem tijdens de oorlog 1940-1945 en de bevrijding zijn altijd van harte welkom. Hiervoor kun je terecht bij Paul Gysen op het nummer 03 292 51 15 of via e-mail wo2@zoldermuseum.be. □

Geraadpleegde werken:

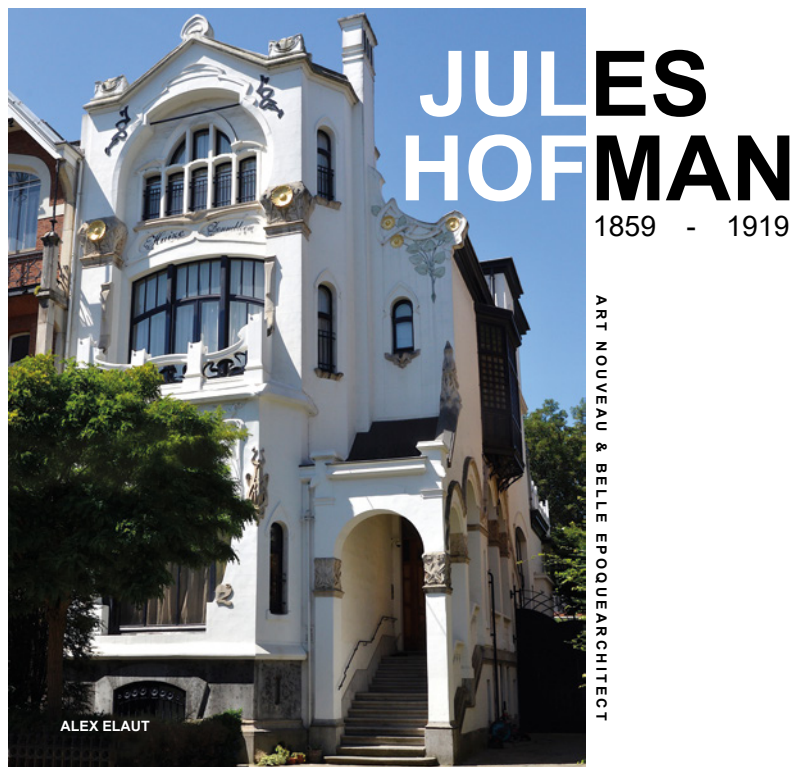
- “In Memoriam 17 november 1944”, Sint-Joanna – Gesticht der Zusters Annonciaden Berchem-Antwerpen, s.d.
- “55 jaar geleden, een ramp om nooit te vergeten”, Karel Nicolaï, Heemtenberg 42 – pag. 14, 1999
- “Gemarteld Antwerpen – Sinjorenstad onder de V-bommen”, Jan de Schuijter, Uitgeverij “De Palm” Antwerpen, 1945
- “Berchem tijdens de Oorlogsjaren 1940-1945”, Jan de Schuijter, Drukker-Uitgever John Lamoën, 1948
- “Antwerpen onder de vliegende bommen (oktober 1944 – 30 maart 1945)”, Felixarchief – Stad Antwerpen, 2003”
- “Timeline for V-2 attacks, 1944-45”, <https://www.v2rocket.com/start/deployment/timeline.html>.

Boek 'JULES HOFMAN 1859-1919' door Alex Elaut

Architect Jules Hofman (1859–1919) behoort tot de belangrijkste Antwerpse vertegenwoordigers van de art nouveau. Na zijn studie aan de Antwerpse academie bouwde hij een groot aantal woonhuizen en handelszaken in Antwerpen, aanvankelijk (voor 1898) in diverse neostijlen, nadien in art-nouveau-stijl. Zijn bekendste werk kwam vanaf 1892 in de wijk Zurenborg tot stand, in opdracht van een lokale bouwmaatschappij. In 1909 werd hij hoofdarchitect van bouwmaatschappij Vooruitzicht, waarvoor hij in 1913 zijn grootste project realiseerde, de synagoge Machsike Hadass in de Oostenstraat. Stokerij de Beukelaer in de Haantjeslei is wellicht zijn bekendste realisatie en ook voor de Arthur Goemaerelei, Bosmanslei, Robert Molsstraat, Jan Van Rijswijcklaan ontwierp hij heerlijke panden die in dit mooi geïllustreerde boek de revue passeren.

24 x 22 cm hard cover | 96 pp | quadri | 100-tal kleurenfoto's | € 30,00

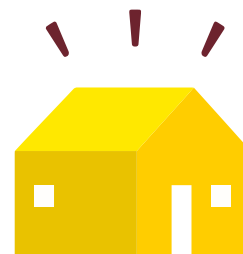
Te koop bij Erik Tonen Books, Kloosterstraat 48, 2000 Antwerpen
<https://www.erik-tonen-books.com> of via 0478 311253.

Bezoek ook onze mini-site over de expo en surf naar
www.berchemvanweleer.be

**BUURDERIJ
DE VELDEKENS**

0477 41 28 50

03 283 77 12

KOWALCZYK

sanitair - verwarming - elektriciteit

tel/fax +32 3 281.16.73
+32 476 686 817

Helios

Statiestraat 13 | 2600 Berchem

Tel. 03 239 24 54

www.heliosberchem.be

 [/heliosberchem](https://www.facebook.com/heliosberchem)